

An Analysis of Ta'ziyyah Majlis of Imamzadeh Sultan Ali ibn Muhammad Baqir (AS)

Mohammad Khodadad Noushabadi

PhD Graduated in Persian Language and Literature, Researcher of Ritual and Popular Culture, University of Kashan, Iran. Email: mohamadkhodadn@yahoo.com

Received: 14/04/2025

Accepted: 06/07/2025

Abstract

Although Ta'ziyeh is an art form originating in the context of Ashura, it has not remained confined to its historical framework. Rather, within the context of popular culture and literature, and drawing upon the diversity of the tastes of manuscript writers as well as the preferences and demands of society, it has entered numerous historical, religious, cultural, mythological, mystical, and other domains. Consequently, the number of Ta'ziyeh manuscripts and subjects has grown to several hundred performances. Among the themes of this popular artistic treasury are narratives concerning the lives of the descendants of the Imams in various regions of Iran. Among them, Imamzadeh Sultan Ali ibn Muhammad Baqir (peace be upon him), buried in Ardehal, Kashan, is the most important Imamzadeh in this region and is among the descendants of the Imams who have received particular attention and devotion from both the elite and the general populace in Iran. This study examines the Ta'ziyeh manuscript of Sultan Ali (peace be upon him), composed by Mir-Ezā of Kashan, and investigates the particular sanctity attributed to the land of Ardehal, the similarities between the Ardehal incident and the event of Ashura, the textual analysis of the Sultan Ali Ta'ziyeh manuscript, and certain characteristics of this Ta'ziyeh. It seeks to demonstrate the reasons for the connection and dependence of the Sultan Ali Ta'ziyeh script on Iranian and mythological motifs and ultimately aims to answer these questions: to what extent this Ta'ziyeh performance draws upon the narratives found in biographical and hagiographical sources and to what extent it is created by Ta'ziyeh manuscript writers? And does this performance have connections with other Ta'ziyeh performances, particularly those concerning Imamzadehs? This study is a library-based research.

Keywords: Ta'ziyeh, popular Literature, Imamzadehs, Sultan Ali ibn Muhammad Baqir (peace be upon him), Ardehal

Extended Abstract**Introduction**

Although Ta'ziyyah is an art form that originated in Ashura, the martyrdom of Imam Hussein, it was not limited to its historical form and redeployed by diversity of the composers and included many historical, religious, cultural, mythological, mystical topics. Therefore, the number of Ta'ziyyah versions and backgrounds has increased. Among the topics this folk art covers are the narrations of the lives of the descendants of the Imams in different regions of Iran, including that of Imamzadeh Sultan Ali Ibn Muhammad Baqir (AS) buried in Ardahal, Kashan. This study examines a version of Sultan Ali's (AS) Ta'ziyyah, a poem written by Mir'Aza'i Kashani, the special sanctity of the land of Ardehal, the similarities of Ardehal incident to Ashura incident, a textual analysis of Sultan Ali's Ta'ziyyah, and some features of this Ta'ziyyah. It aims to provide the reasons for the continuity and dependence of Sultan Ali's Ta'ziyyah on Iranian mythological sources and to address the extent to which this Ta'ziyyah assembly has benefited from the narratives of Tazkirahs and Ta'ziyyah assembly's cooking. It also seeks to explore whether this assembly has any connection with the other Ta'ziyyah assemblies, especially those of Ta'ziyyahs of Imamzadehs.

Materials and Methods

There are references to the significance of the personality of Imamzadeh Sultan Ali and his tomb and shrine. However, in the last century, Mulla Abdul Rasool Madani published a biography of Hazrat Sultan Ali, which provided a more detailed account of the migration and three-year life of this Imamzadeh in the Kashan region. This biography was published in 2004 by Mursal Publications under the title of *Biography and Martyrdom of Hazrat Sultan Ali bin Muhammad Baqir*. In the last four decades, books have been published on the life and martyrdom of Shahid Ardahal, including the collections written by Majid Zajaji.

Substantial studies have been conducted by Iranologists and religious scholars about the traditional and religious ritual of carpet washing, which is held every year in commemoration of the martyrdom of this Imamzadeh in Ardehal. Although numerous books and articles have been written on the subject of Ta'ziyyah and various versions, no specific research has been done on the Ta'ziyyah of Imamzadeh Sultan Ali, except one by Samaneh Kazemi, in her book *Mir Ezzai Kashani; The Territory of Ta'ziyyah* (2007). In this book, Kazemi investigates about this Imamzadeh through interviews she conducted with the people of Ardehal.

This research is a library study and qualitative in method, studying the printed version of the Ta'ziyyah of Hazrat Sultan Ali in Mir Ezzai Kashani's book *The Territory of Ta'ziyyah*. Of course, before Samaneh Kazemi, Jaber El-Ounayyah wrote about elements of Ta'ziyyah in his book *Ta'ziyyah; The play Mourning* (1935) published a version of Sultan Ali's Majlis Ta'ziyya, entitled *A Meeting in Mourning Imamzadeh Sultan Ali*. The basis of this story is the same as the version printed in the book *Mir'Aza in the Realm of Ta'ziyya*, although there are some differences in the characterizations and the arrangement of the version and the poems.

Research Findings

The life stories of many Imamzadehs in all parts of Iran have been the subject of Ta'ziyyah gatherings. Ta'ziyyah is an Iranian art that narrates the life stories of great figures of Islam and Iran, including the lives of prophets and imams as well as historical and mythological figures. The event of Karbala is the core subjects of Ta'ziyyah poems, and other historical events are described as the pre-event or the post-

event of Karbala. This art form, which is derived from the intersection of poetry, music, and drama has undergone a historical transition like any other cultural and social phenomenon. This transition begun from the mourning rituals of Siavash and Yadgar Zariran in pre-Islamic times, proceeded in the mourning caravans during the Buyid era, the Ashura elegies of the Safavid and Zand dynasties, and Ta'ziyyah manuscript writers in the Qajar era, especially the Tekye of Nasser's government, and continued up to this day.

In this direction, numerous Ta'ziyeh-namehs have been composed, numbering several hundred Majles. Among them, *Ta'ziyeh Majles*, related to the prominent martyrs of Ashura, are read more often as they include complete and mature poetry, vocal styles, and dramatic spacing and to which the desire and attention of the founders and listeners of the Ta'ziyeh are more attracted. However, the rest of Ta'ziyeh-namehs are performed on the occasion of proximity in place or time or on the request of Ta'ziyeh reciters and Majles.

Iranian Imamzadehs, who often have a Tazkirah or biography in sources and memoirs or in popular traditions, also have Ta'ziyeh-nameh (commentary books). There, the dramatic story of their lives is composed by the poets of Ta'ziyeh gatherings; these Ta'ziyehs are recited from time to time, at least at Imamzadeh's burial site or in the surrounding areas.

The mourning assembly of Ali ibn Muhammad Baqir (AS), the son of the fifth Imam of the Shiites, known as Sultan Ali (a.s.), is also among these mourning letters. This Imamzadeh is one of the well-known and trusted Imamzadehs buried in Iran, who, along with Hazrat Masoumeh (a.s.), Ahmad ibn Musa (a.s.), and Abdul Azim Hassani (a.s.), are mentioned as the four prominent Imamzadehs of Iran. In ancient sources such as *Al-Naqz* by Abdul Jalil Qazvini and *The Divan of Abul Reza Rawandi*, Mashhad Ardahal is mentioned as Mashhad "Barkersuf" and "Barkers" and Mashhad Imamzadeh Ali (AS).

Conclusion

The mourning assembly of Sultan Ali ibn Muhammad Baqir (AS), buried in Mashhad Ardahal, Kashan, has the same motifs, archetypes, roots, and approaches that can be seen in many similar mourning assemblies. This assembly is the narrative of the invitation and migration of the son of Imam Baqir (AS) from Medina to the Kashan region. Mir Ezzai Kashani, the copyist of this mourning assembly, has combined limited historical sources with legends, myths, and folk beliefs in the usual way of a copyist to compose this assembly, expanding and detailing the narrative of the martyrdom of the Imamzadeh. However, the value of this mourning assembly lies in the expression of traditions, culture, and beliefs in this Imamzadeh. People gather at the shrine of this Imamzadeh every day of the year, especially on the second and third Fridays of Mehr, along with the traditional ritual of carpet washers on the Friday of Finis and mourning for that Imamzadeh on the Friday of Nashalji. Every year, on the Friday of Nashalji, they perform the mourning ceremony for Sultan Ali next to the shrine of Shahzadeh Hossein, in the neighborhood of the shrine of Hazrat Sultan Ali. In this ceremony, the sanctity of the land of Ardehal, the escape to the event of Ashura, the historical, social, and geographical characteristics of the surrounding areas of the Imamzadeh's tomb, the evil taint of the Imam's murderers, the Imam's exile, and the perverse behavior of the times, Imamzadeh's knowledge of his future and destiny, the similarities of the characters with mythological characters, are mentioned in a simple and understandable narrative.

دو فصل نامه علمی کاشان شناسی، پاییز و زمستان ۱۴۰۴
دوره ۱۸، شماره ۲ (پیاپی ۳۵)، صفحات: ۱۵۵-۱۸۳
مقاله علمی ترویجی

واکاوی مجلس تعزیه امامزاده سلطان علی بن محمد باقر (ع)

محمد خداداد نوش آبادی*

چکیده

تعزیه با این که هنری نشأت گرفته در ساحت عاشورا است، اما در بستر فرهنگ و ادب عامه و با بهره گیری از تنوع طبع نسخه سرایان و سلیقه و خواست جامعه در قالب تاریخی خود باقی نمانده، به بسیاری حوزه ها و موضوعات تاریخی، دینی، فرهنگی، اساطیری، عرفانی و... ورود پیدا کرده است. از همین رو تعداد نسخه ها و زمینه های تعزیه به چندصد مجلس بالغ شده است. از جمله مضامین این گنجینه هنری عامیانه روایت داستان های زندگی امامزادگان در مناطق مختلف ایران است. در این میان امامزاده «سلطان علی ابن محمد باقر (ع)» مدفون در «اردهال» کاشان، مهم ترین امامزاده در این منطقه و در زمره امامزادگان مورد توجه و عنایت خواص و عوام در ایران است. این نوشتار ضمن بررسی «نسخه تعزیه سلطان علی (ع)»، سروده «میر عزای کاشانی»، تقدس ویژه سرزمین «اردهال»، شباهت های حادثه «اردهال» با واقعه «عاشورا»، متن پژوهی «نسخه تعزیه سلطان علی» و برخی ویژگی های این تعزیه را مورد واکاوی قرار داده، کوشیده دلایل پیوستگی و وابستگی تعزیه نامه سلطان علی با بن مایه های ایرانی و اساطیری نشان داده، در نهایت به این پرسش پاسخ دهد که این مجلس تعزیه تا چه میزان از روایت های تذکرها بهره برده و چه اندازه محصول طبع نسخه سرای تعزیه است و آیا این مجلس پیوندهایی با دیگر مجالس تعزیه، به ویژه تعزیه های امامزاده ها، دارد یا خیر. این مقاله پژوهشی کتابخانه ای است.

واژگان کلیدی: تعزیه، ادبیات عامه، امامزادگان، سلطان علی بن محمد باقر (ع)، اردهال.

* دانش آموخته دکتری زبان و ادبیات فارسی، پژوهشگر آئینی و فرهنگ عامه، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.
mohamadkhodadadn@yahoo.com

مقدمه

کاشان از قرون اولیه ورود اسلام به ایران ملجأ و پناهگاه علویان و فرزندان و نوادگان امامان شیعه بوده است. اولاد ائمه که به دلایلی از جمله تبلیغ و ترویج اسلام شیعی، در امان بودن از جور و جفای حکام ظالم، اصلاح جامعه، مقابله با آسیب‌های اجتماعی و سیاسی، کسب علم و دانش و... به مهاجرت روی می‌آوردند؛ در برخی مناطق، از جمله مناطق مرکزی ایران، مورد احترام و مراجعه مردم قرار می‌گرفتند و بعد از وفات آرامگاه ایشان مرکز توجه مردم بوده است. در سده‌های بعد، به‌ویژه دوره‌های سلجوقی و صفوی، آرامگاه‌های امامزاده‌ها توسعه پیدا کرد و هم‌زمان توده‌های مردم نیز پیرامون زمانه و زندگی ایشان، تاریخ، اسطوره و افسانه را در هم آمیختند و ذهنیت‌های خویش از قهرمانان ملی و دینی را در آیین و وجود ایشان بازآفرینی کردند.

با وجود بقعه‌های متبرکه دیگر در منطقه کاشان، از دیرباز امامزاده «سلطان علی» مهم‌ترین امامزاده این منطقه بوده است و بیش‌تر اهالی، به‌طور مرتب و دست‌کم سالی یک‌بار، به زیارت این بقعه می‌شتافتند و در منابع تاریخی «علی بن محمد باقر (ع) را یکی از مزارات امامزادگان واجب‌التعظیم و از جمله اجله و ارکان بزرگان دین برشمرده‌اند» (کلانتر ضرابی، ۱۳۸۷: ۴۳۲). «خواص الائمة فی معرفت الائمة» از «ابن سبط الجوزی»، «شب قریش» از «مصعب ثابت الزبیری»، «جمهره انساب العرب» از «علی ابن سعید الاندلسی»، «جنات الخلود» از «محمدرضا مدرسی»، جلد ۱۱ «بحار الانوار» از «علامه مجلسی»، «منتهی الآمال» از «حاج شیخ عباس قمی» و... «علی» را در زمره فرزندان هفت‌گانه «امام محمد باقر (ع)» ذکر کرده‌اند (رک: مدنی، ۱۳۸۳: ۱۰-۱۳).

طبعاً وجود این بقعه متبرکه مانند سایر بقاع امامزادگان، در باور مردم مجاور این اماکن، باعث امنیت و آسایش خاطر و درمان‌گر آلام ایشان است. در ذهن توده مردم ساکن در حوالی این مکان‌ها، در گذر زمان نوعی باورمندی شکل گرفته که در زندگی و زیست‌بوم ایشان تأثیرهای زیادی گذاشته است هم‌چون برکت‌بخشی، آسایش خاطر و احساس امنیت. در گفت‌وگو با این مردم می‌توان دریافت که چرا بسیاری از داشته‌ها و امیدمندی‌ها برای درمان بسیاری از گرفتاری‌های لاعلاج را مستقیم و غیرمستقیم از فیض وجود و کرم کریمانه صاحبان این بقاع

می‌دانند. هم‌چنین این بقاع بر ابعاد مختلف زندگی اثرگذار هستند؛ ابعادی چون: «ارتقای سبک زندگی و هویت شهری، ساختار فضایی، کالبدی، گذران اوقات فراغت (گردشگری مذهبی)، ساختار فرهنگی، ساختار اجتماعی و هویت بصری» (رک: مولایی، ۱۳۹۸: ۴۶). از سوی دیگر، کارکرد امنیت‌بخشی امام‌زادگان برای شیعیان نکته‌ای مهم است: «شیعیان اولیای الهی به‌ویژه اهل بیت و فرزندان ایشان را بهترین وسایل و اسباب جهت تقرب به خداوند و کسب محبت و رضایت الهی می‌دانند. همان‌گونه که پیراهن یوسف، به خواست خداوند، اسباب شفای دیدگان یعقوب گردید، شیعیان نیز شفای دردها و گرفتاری‌های دنیوی و اخروی را در توسل به امامان و امام‌زادگان می‌دانند.» (علوی و واسعی، ۱۳۹۷: ۲۹). حتی دفن اموات در جوار امام‌زادگان به‌گونه‌ای التجا و پناه‌بردن و چشم شفاعت داشتن به این انسان‌های پاک است.

به‌واسطه همین اهمیت است که داستان زندگی امام‌زاده‌های زیادی در اقصی نقاط ایران دست‌مایه سرودن مجالس تعزیه شده است. تعزیه هنری است ایرانی که داستان‌های زندگی بزرگان اسلام و ایران، زندگی پیامبران و ائمه، رخدادهای تاریخی، اساطیری و... را روایت می‌کند. واقعه کربلا مرکز ثقل تعزیه‌نامه‌هاست و دیگر وقایع تاریخی در پیشاواقعه یا پسواواقعه کربلا تعریف می‌شوند. این هنر که از پیوند شعر، موسیقی و نمایش برآمده است، مثل هر پدیده فرهنگی و اجتماعی دیگری گذری تاریخی پیموده است، این گذر از آیین‌های سوگ سیاوش و یادگار زریران در پیش از اسلام، تا کاروان‌های عزا در زمان آل‌بویه، مرثیه‌نامه‌های عاشورایی دوره‌های صفویه و زندیه، نسخه‌سرایی نسخه‌نویسان تعزیه در دوره قاجاریه، به‌ویژه تکیه دولت ناصری، تا امروز ادامه پیدا کرده است.

در این مسیر تعزیه‌نامه‌های پرتعدادی سروده شده‌اند که تعداد آن‌ها به چندصد مجلس می‌رسد. در این بین، مجالس تعزیه مربوط به شهادت شاخص عاشورا بیش‌تر خوانده می‌شوند که شعر، سبک‌های آوازی و فاصله‌گذاری‌های نمایشی کامل‌تر و پخته‌تری دارند و خواست و توجه بانیان و مستمعان تعزیه نیز به آن‌ها مایل‌تر و راغب‌تر است، اما بقیه تعزیه‌نامه‌ها نیز به مناسبت قرابت مکانی یا زمانی یا خواست و درخواست تعزیه‌خوان‌ها و مجلس‌داران اجرا می‌شود.

امامزاده‌های ایران نیز که غالباً تذکره یا زندگی‌نامه‌ای در منابع و مقاتل یا در افواه عامه داشته‌اند، تعزیه‌نامه دارند و داستان نمایشی زندگی ایشان توسط سرایندگان مجالس تعزیه سروده شده و دست‌کم در محل دفن امامزاده یا در مناطق پیرامونی آن‌ها، هر از گاه این تعزیه‌ها خوانده می‌شود.

از جمله امامزادگانی که مجلس تعزیه مستقل برای آن‌ها سروده شده، توسط شبیه‌خوان اجرا می‌شود، عبارتند از: «امامزاده حسن» مدفون در جنوب غربی تهران (رک: شهیدی، ۱۳۸۰: ۲۷۱)، «شاه‌چراغ» مدفون در شیراز (همان)، «شاهزاده حمزه» (مدفون در ری در جوار «حضرت عبدالعظیم حسنی») (همان: ۴۰۶-۳۹۲)، «شاهزاده ابراهیم» (صالحی راد، ۱۳۸۰: ۳۷۳-۳۸۹)، «وفات حضرت معصومه (س)» (همان: ۴۰۶-۳۹۲)، «امامزاده داوود» (همان: ۴۰۷-۴۲۱)، «امامزاده حسن» (پهلوان، ۱۳۹۷: ۳۹۷)، «امامزاده ابراهیم» مدفون در شفت استان گیلان (همان، جلد ۳۰۹: ۳۲۲-۵)، «امامزاده صالح الحسینی» مدفون در کفنه زردگیلان (همان: ۵۱۴-۵۰۱)، «امامزاده سید جلال‌الدین اشرف» مدفون در آستانه اشرفیه (همان: ۵۱۵-۵۳۹)، «شاهزاده ابراهیم» (همان، جلد ۶: ۵۵۳-۵۶۳)، «شاهزاده جعفر» (همان، جلد ۱۳: ۵۱۴-۵۰۱)، «سید محمدابراهیم و شهزاده دلاور» مدفون در دامنه کوه آلاداغ، معروف به قلعه کهنه گلدار، از توابع آشنخانه سملقان خراسان شمالی (همان: ۶۷۰-۶۸۲)، «بی‌بی شهربانو» (همان، جلد ۱۰: ۲۲۳-۲۳۱) و...

مجلس تعزیه علی بن محمد باقر (ع)، فرزند امام پنجم شیعیان، معروف و مشهور به سلطان علی (ع)، نیز از جمله این تعزیه‌نامه‌هاست. این امامزاده یکی از امامزاده‌های معروف و مورد وثوق مدفون در ایران است که در کنار حضرت معصومه (س)، احمد بن موسی (ع) و عبدالعظیم حسنی (ع)، به‌عنوان چهار امامزاده شاخص ایران یاد شده‌اند. در منابع قدیم مانند «النقض» تألیف «عبدالجلیل قزوینی» و دیوان «ابوالرضا راوندی» از مشهد اردیال با عنوان مشهد «بارکرسف» و «بارکرز» و مشهد امامزاده علی (ع) نام برده شده است (رک: قزوینی رازی، ۱۳۵۸: ۱۹۸-۱۹۹ و راوندی، ۱۳۴۴: ۲۴۵، به نقل از بلوکباشی، ۱۳۸۵: ۱۱۲-۱۱۳).

پیشینه و روش تحقیق

در زمینه اهمیت و شخصیت امامزاده «سلطان‌علی» و نیز بقعه و بارگاه آن و نوع توجه و التفاتی که مردم به این امامزاده و مضجع آن داشته‌اند، در منابع تاریخی، از جمله تذکره‌نامه‌ها و آثار تاریخی و ادبی، اشاراتی آمده است. اما در سده اخیر «ملا عبدالرسول مدنی»، متولد سال ۱۲۷۹، تذکره‌ای از شرح احوال حضرت سلطان‌علی به چاپ رسانده است که شرح مبسوط‌تری از مهاجرت و زندگی سه‌ساله این امامزاده در منطقه کاشان به دست می‌دهد. این تذکره در سال ۱۳۸۳ با نام شرح زندگانی و شهادت حضرت سلطان‌علی بن محمد باقر توسط انتشارات مرسل به چاپ رسیده است. در چهار دهه اخیر هم کتبی در زندگی و شرح احوال و حماسه و شهادت شهید اردهال به نشر رسیده است که پرشمارترین آن‌ها مجموعه کتاب‌هایی است که توسط مجید زجاجی به رشته تحریر درآمده است.

پیرامون آیین سنتی و مذهبی قالی‌شویان، که هر ساله در تداعی صحنه شهادت و تشییع این امامزاده در اردهال برگزار می‌شود، مقاله‌های پرنکته‌ای از سوی ایران‌شناسان و آیین‌پژوهان به چاپ رسیده است. با این‌که در زمینه تعزیه و نسخ مختلف کتب و مقالات پرشماری نوشته شده است، اما در رابطه با تعزیه امامزاده سلطان‌علی، مقاله یا تحقیقی خاص به واکاوی آن نپرداخته است؛ جز این‌که سمانه کاظمی، در کتاب میرعزای کاشانی؛ قلمرو تعزیه (۱۳۸۶)، بر اساس مصاحبه‌هایی با اهالی اردهال، درباره این امامزاده کنکاشی نموده است. روش تحقیق این مقاله بررسی مفهومی نسخه چاپ‌شده تعزیه حضرت سلطان‌علی در کتاب میرعزای کاشانی در قلمرو تعزیه است. البته پیش از سمانه کاظمی، جابر عناصری در کتاب تعزیه؛ نمایش مصیبت (۱۳۶۵)، نسخه‌ای از مجلس تعزیه سلطان‌علی را با عنوان «نشستی بر سوگ امامزاده سلطان‌علی» چاپ کرده است که اساس داستان این نسخه با نسخه چاپ‌شده در کتاب میرعزا در قلمرو تعزیه یکی است، هرچند در شخصیت‌پردازی‌ها و ترتیب نسخه و اشعار، تفاوت‌هایی با هم دارند.

۱. اردهال، سرزمین مقدس

اردهال را به عنوان سرزمین مقدس و دارای اهمیت خاص نام برده‌اند. در حدیثی از امام رضا (ع) آمده است که آن حضرت سه‌بار می‌فرماید: «نعم الموضع و الاردهار» (مدنی، ۱۳۸۳: ۲۱۳).

«اردهال به عنوان سرزمینی مقدس به شمار می آمده است. این تقدس برخاسته از پاک و خجسته بودن کوه های درهم پیوسته ای است که آن را فرا گرفته. در گذشته بر فراز این کوه ها نیایش گاه ها و آتشکده هایی بوده که مردم پیش از گرویدن به اسلام در آن ها گرد می آمدند و دعا و نیایش می کردند» (بلوکباشی، ۱۳۸۵: ۱۱۱).

حسن بن محمد قمی، در تاریخ قم (قرن چهارم)، زمین اردهال را، به روایت اهل حدیث، جایی نیکو شمرده است و مردم قم را در ملازم بودن و تمسک جستن به اردهال سفارش می کند (قمی، ۱۳۱۳: ۹۹-۱۰۰، به نقل از بلوکباشی، ۱۳۸۵: ۱۱۲).

ابوالرضا راوندی، عالم شیعی قرن ششم هجری، در قصیده معروف نونیه، در ذکر حمله ملک شاه سلجوقی به بخش های مختلف منطقه کاشان، هجوم به مشهد اردهال را این گونه ذکر می کند:

قصودو البارکرسف قریه مشهد السبط المطهر من بنی عدنان
لم یرقبو آلا لمشهدها و لا راعوا أذمته من الشنآن^۱

و در ادامه، از بنای عالی و دیواره های ضخیم و آراسته به زر و نقره آن یاد می کند (رک: دیوان ابوالرضا راوندی: ۸۲، به نقل از مدنی، ۱۳۸۳: ۱۴). این شاعر حکیم در قصیده دیگر خود در مدح «مجدالدین»، که در سال ۵۳۵ از دنیا رفته، مدفن علی بن محمد باقر (ع) در مشهد اردهال را جایگاهی والا می داند و از همت و سعی «مجدالدین» در توسعه بنا ستایش می کند (همان: ۱۵). رازی در کتاب «نقض» در سال ۵۵۶ قمری می نویسد: «عمارت مشهد امامزاده علی بن محمد باقر (ع) با بارکرسف در آن حدود، با زینت و عزت و آلت و رونق و نور و برکات و اوقاف بسیار، و آن را همه سلاطین و طلاب و امرا و وزرا خریدار و معتقد...» (همان: ۱۷). این نقل ها و نیز نقل های دیگر که از «افندی» در «ریاض العلماء»، «میرزا محمد باقر خوانساری» در «روضات الجنات»، «شیخ عباس قمی» در «منتهی الآمال»، «میرزا عبدالله» در «ریاض العلماء» (رک: همان، ۱۹-۱۷) آمده است، نشانگر اهمیت این بقعه از قرون اولیه اسلامی است. مدنی بعد از ذکر این نقل ها به این نتیجه می رسد که: «شکی نیست که مرقد مطهر حضرت سلطان علی، فرزند

حضرت امام محمد باقر (ع)، در مشهد اردهاال است و اخبار و تواریخ معتبره دلالت بر آن دارد» (مدنی، ۱۳۸۳: ۱۹).

نوع برپایی مراسم بزرگداشت شهادت این امامزاده در مراسم قالی‌شویان، در دومین جمعه مهرماه، به اهمیت دیرین این منطقه حتی قبل از شهادت آن امامزاده و ارج‌داشت اساطیر ایرانی، به‌ویژه اسطوره «آب»، گواهی می‌دهد: «برگزاری مراسم سال‌گرد شهادت حضرت سلطان‌علی به تاریخ شمسی، تحت عنوان مراسم «قالی‌شویان»، در دومین جمعه مهرماه که با شانزدهم مهر (مهرروز) در گاه‌شماری ایران باستان هم‌زمانی دارد، نشان از ریشه ایرانی این مراسم است. جشن مهرگانی با بزرگداشت سال‌روز شهادت امامزاده به هم پیوسته و در قالب قالی‌شویان نمود پیدا کرده است. اهمیت عنصر آب و نیز برگزاری مراسم «جمعه قالی‌شویان» و «جمعه نسلجی‌ها» به فاصله یک هفته، که با جشن یک‌هفته‌ای برداشت محصول در ابتدای پاییز برابری می‌کند، نشانه‌هایی از این پیوند وثیق سنت‌های ایرانی و اسلامی است» (رک: خیرخواه، ۱۳۸۴: ۲۰-۲۴).

۲. مجلس تعزیه حضرت سلطان‌علی

مجلس شهادت سلطان‌علی با مناجات‌خوانی «امام باقر» (ع) و «حضرت سلطان‌علی» آغاز می‌شود. سپس «عامر» و «علی‌بن کحال» از اهالی فین، درباره ضرورت وجود پیشوا و راهنما از فرزندان امام زمان خود، یعنی امام محمد باقر (ع)، گفت‌وگویی دارند و بالمال برای دعوت از «علی‌بن محمد باقر» راهی سفر می‌شوند. در راه شبی را در منطقه اردهاال بیتوته می‌کنند. عامر «امام علی» (ع) را در خواب می‌بیند و مطلع می‌شود که میهمانی را که برای دعوتش می‌روند در این سرزمین شهید می‌شود. پس از تردیدی که بر سر ادامه سفر پیدا می‌کنند باز راه رفتن در پیش می‌گیرند.

صحنه تعزیه عوض می‌شود و در مدینه این دو مسافر به محضر امام باقر (ع) می‌رسند. گرچه امام باقر و فرزندش از سرانجام این سفر بی‌بازگشت مطلع‌اند، اما برای اشاعه دین خدا به هجرت امامزاده رضایت می‌دهند و به سوی ایران روانه می‌شوند. مردم فین تا حوالی خاوه و اردهاال به استقبال مهمانشان می‌آیند و حضرت سلطان‌علی، بعد از اقامتی کوتاه در خاوه، همراه ایشان به سوی فین حرکت می‌کند. امامزاده در فین کرسی وعظ و ارشاد می‌گستراند و پس از مدتی نامه‌ای

به پدرش «امام باقر» می نویسد و بعد از توصیف مهمان نوازی اهل فین از پدر می خواهد که برادرش محمود را نزد او بفرستد. «عامر» پیک نامه بر می شود و «حضرت سلطان علی» برای تفرج خاطر به خاوه و نزد «ملک شاه» می رود.

صحنه تعزیه عوض می شود. «حارث» و غلامش گفت و گویشان را با ساقی نامه آغاز می کنند و سپس از دشمنی و عزمشان برای قتل امامزاده می گویند. حارث، به همراه جمعی از اهالی «بارکرسف»، به «خاوه» می آید و به تزویر امامزاده را همراه خود به «بارکرسف» می برد. به ظاهر در آنجا بساط استقبال گسترده است. اهالی نسلج، جوشقان، راوند، نظرآباد، بیدگل، کلجار و آران، که همه در هیئت مخالف خوان و دشمن امامزاده اند، به ظاهر تظاهر به دوستی با امام می کنند و تحفه و میوه هایی به حضور مهمان هدیه می کنند.

همین که امامزاده در بارکرسف مستقر می شود، «حارث» بدطینت به «ارزق»، حاکم قزوین، نامه ای می نویسد و از حضور آن حضرت در این منطقه خبر می دهد. «ارزق» در پاسخ مجوز حکم قتل حضرت سلطان علی را به قاصد می دهد. «حارث» که حکم را دریافت کرده، به نراق می رود و بازمی گردد و با «زبیر» و وزیرش، «ارقم»، مشورت می کند و لشکری را به سوی اردهال گسیل می دارد. عبدالکریم، از یاران حضرت سلطان علی، آن حضرت را از لشکرکشی اشقیا مطلع می سازد و سپس مأمور جمع آوری لشکر می شود. کلجاری ها، نسلجی ها، جوشقانی ها و نظرآبادی ها، همه از یاری و همراهی امام سر باز می زنند؛ اما در اوج ناامیدی، برادرش از مدینه به اردهال می رسد. امام که در شب قبل از شهادت مشغول مناجات است، امام علی (ع) را به خواب می بیند و مورد تفقد امام قرار می گیرد. سپس با دوستان و یاران، به ویژه اهالی فین، وداع و وصیت می کند.

طبل جنگ به صدا درمی آید. سلطان علی و محمود، پشت در پشت هم، به همراه جمعی از یاران آماده مقاومت می شوند. امامزاده در هیاهوی جنگ نامه ای به اهالی فین می نویسد و طلب یاری می کند؛ اما حارث و یارانش، قاصد نامه بر را شهید می کنند. جنگ به سختی پیش می رود. لشکر اشقیا، که از به شهادت رساندن امام ناتوان مانده اند، با هم فکری مردی از کلجار به حيله متوسل می شوند. هنگامی که امامزاده، نبرد را برای اقامه نماز ظهر رها می کند، زنان کلجاری، به حيله، بساط لهو و لعب آغاز می کنند. امامزاده از سر حیا چشم فرو می بندد و سر به زمین می افکند

و این فرصتی است برای وارد کردن ضربت کاری به امامزاده. حضرت سلطان‌علی، در لحظه‌های آخر عمر، سر بر دامن ملک‌شاه، در حالی که از او می‌خواهد سلام و پیامش را به اهالی فین برساند، سر از بدنش جدا می‌شود. محمود، برادر امامزاده، بعد از شهادت امام قصد دارد به سوی فین حرکت کند تا از آن‌ها یاری بطلبد؛ اما او نیز به شهادت می‌رسد. عامر خبر را به اهالی فین و خاوه می‌رساند. فینی‌ها به اردهال می‌آیند و بر جنازه امام عزاداری می‌کنند و او را به خاک می‌سپارند.

۲.۱. تفاوت روایت‌های تعزیه و تذکره

ملا عبدالرسول مدنی (متولد ۱۲۷۹ قمری)، از علمای صاحب‌تألیف کاشان، تذکره‌ای از شرح احوال «جناب سلطان‌علی» به چاپ رسانده که حدود صدوسی سال قبل از زمان او نوشته شده و به تعبیر ایشان «آثار صدق از آن هویدا است» که به نظر می‌رسد کلیت روایت ذکرشده در تذکره، همانی است که دست‌مایه پردازش نسخه تعزیه این امامزاده قرار گرفته است. اما در جزئیات دو روایت تفاوت‌هایی هم دیده می‌شود که بدین شرح‌اند:

۱. در این روایت پیامبر (ص) به جای امام علی (ع) به خواب عامر می‌آید.
۲. در مدینه نیز، قبل از رسیدن عامر، پیامبر به خواب امام باقر (ع) می‌آید و اجابت دعوت مردم کاشان را بر او تکلیف می‌کند.
۳. در این رساله به سن حضرت سلطان‌علی اشاره شده است که در هنگام هجرت از مدینه به کاشان حدود ۲۵ تا ۳۲ حدس زده می‌شود که مؤلف ۳۲ سال را صحیح‌تر می‌داند.
۴. نکته دیگر ذکر کرامات امامزاده در مسیر مهاجرت است.
۵. در ذکر بعضی از آبادی‌ها و حاکمان آن‌ها و اطرافیان امام، هم اختلاف‌هایی با روایت تعزیه دیده می‌شود.
۶. نامه امام جعفر صادق (ع) به سلطان‌علی است که خبر شهادت پدر را به ایشان می‌دهد و وصایای پدر را برای برادر می‌نویسد.
۷. از موارد اختلاف کرامت امامزاده در کشاکش جنگ است که برای تهیه آب وضو برای نماز ظهر، با اشاره‌ای، چشمه آبی از دل کوهسار روان می‌شود.

۸. نحوه شهادت حضرت هم با آنچه در تعزیه است تفاوت هایی دارد و امامزاده رودررو با دشمن و بر اثر شدت جراحت ها جان می سپارد.
۹. روایت دیگر در این تذکره این است که ۵۰ سال بعد از شهادت آن حضرت، در روز ۲۷ جمادی الاخر که سالروز شهادت اوست، در محل شهادت آواز و نوحه و گریه از بن هر سنگی در آن بند برآمدی و به گوش مردم رسیدی.
۱۰. این تذکره با ذکر شهادت امامزاده و ذکر سرگذشت زندگی و شهادت نزدیکان و همراهانش و انتقام گرفتن و خونخواهی شیعیان از قاتلان امامزاده و یارانش ادامه می یابد (رک: مدنی، ۱۳۸۳: ۶۹-۲۳).

۲.۲. شباهت های واقعه اردهال با عاشورای حسینی

سالروز شهادت امامزاده سلطان علی را ۲۳ جمادی الثانی ۱۱۶ هجری قمری نوشته اند (رفیعی، ۱۳۹۶: ۹۶). این تاریخ حدود ۵۵ سال بعد از واقعه عاشوراست. «واقعه شهادت امامزاده سلطان علی» درواقع یک انگاره فرهنگی و زمینه تمثیلی از روایت واقعی شهادت امام حسین در کربلاست» (بلوکباشی، ۱۳۸۵: ۱۱۵). بلوکباشی همانندهای زیر را بین «عناصر سازنده و مشترکات آیینی» دو حماسه اردهال و عاشورا برمی شمارد:

«نامه نوشتن کوفیان به امام، نامه نوشتن فینیان به امام محمد باقر (ع)، برافراشتن خیمه در صحراهای کربلا و اردهال، شهادت امام حسین در ظهر جمعه دهم محرم و شهادت حضرت سلطان علی در ظهر جمعه دهم پاییز، اقامه نماز ظهر پیش از شهادت، جداکردن سر امام و امامزاده از پیکر و فرستادن آنها به دارالخلافه یزید و دارالسلطنه قزوین، تفاوت روایت در دفن سر امام در دمشق یا کربلا و دفن سر امامزاده در قزوین یا کربلا، حمل پیکر امام و امامزاده با بوریا و قالیچه و خاکسپاری بدون غسل و کفن، بی وفایی کوفیان و دیر رسیدن فینی ها و عدم وفای به عهد از سوی نسلجی ها، پشیمانی و توبه کوفیان و ندامت نسلجی ها و کلجاری ها، خونخواهی و انتقام گیری کوفیان و فینی ها و خاوه ای ها، نشانه گذاری بر قبر امام به دست فرزندش امام سجاد و نشانه گذاری قبر امامزاده به دست عموزاده اش غیاث الدین، گردآمدن طایفه بنی اسد با بیل و

کلنگ و برپایی سال‌گرد امام در روز سوم شهادتش و گردآمدن طایفه فینی‌ها با چوب و چماق در ارده‌ها و برپایی مراسم سال‌گرد در روز سوم شهادتش» (رک: همان).
به‌طور کلی از آن‌جا که در روایت‌های نسخه‌نویسان تعزیه واقعه عاشورا محور وقایع عالم است، معمولاً عمده وقایع تعزیه‌نامه‌ها، علاوه بر آن‌که در پایان داستان یادکردی از حادثه کربلا دارند، در نوع روایت نیز شباهت‌های زیادی با واقعه عاشورا بر ساخته شده است. این هم‌سانی‌ها، به‌ویژه در روایت داستان شهادت امام‌زادگان، مشهودتر است. در روایت سرگذشت شهادت حضرت سلطان‌علی نیز این مشابهت‌ها خیلی زیاد است.

۳. واکاوی نسخه تعزیه سلطان‌علی

شناختن سراینده نسخه‌های تعزیه کاری دشوار است. نسخه‌ها اغلب دست‌نویس‌اند و در مجالس دست‌به‌دست می‌شوند و از زمان خلق و سروده‌شدن یک نسخه به‌طور دائم بازنویسی شده‌اند. در این بازنویسی‌ها معمولاً اشعاری حذف یا اضافه شده‌اند که بازشناسی یک نسخه از سراینده آن را سخت می‌کند؛ به‌ویژه این‌که اغلب امضا یا تخلص هم ندارند.

مجلس تعزیه سلطان‌علی را به نسخه‌نویس مشهور، سیدمصطفی کاشانی، ملقب به میرعزا نسبت می‌دهند. «هاشم فیاض» در پایان نسخه تعزیه سلطان‌علی می‌نویسد: «تمام شد: ۱۳۴۰ به خط هاشم فیاض با زحمت فراوان جمع‌آوری کرده‌ام نسخه مرحوم «میرعزای کاشانی». چندمرتبه در «مشهد قالی‌شوران» خوانده شد. خواننده‌ها همه مرده‌اند. خدا رحمت کند همه شما را با «مشهدی‌رضا»، با «میرغم»، با «سید مصطفی میرعزا»، «رحمت‌الله»، «میرزاابراهیم»، «میرزا سلیمان کاشی»» (کاظمی، ۱۳۸۶: ۱۸۷).

نسبت این نسخه به میرعزا (۱۲۹۰-۱۲۲۰ ش) (خداداد نوش‌آبادی، ۱۳۹۹: ۳۳۱)، به قرینه‌های زیر به صواب نزدیک است:

۱. هم‌جواری محل دفن این امام‌زاده با زادگاه میرعزای کاشانی؛
۲. مقایسه لفظی و معنوی اشعار این نسخه با سایر مجالس مربوط به میرعزا؛
۳. روایت دارنده نسخه، هاشم فیاض، از خواندن این مجلس در مشهد ارده‌ها با پسر و نوه میرعزا؛

۴. تخلص میرزا در ابتدای مجلس.

تعزیه سلطان علی، به روال اغلب مجالس تعزیه، با حمد و ثنای پروردگار توسط اولیاخوانها (شبهه امام باقر و حضرت سلطان علی) آغاز می شود. تخلص «میرزا» هم در همین بخش مناجات آمده است.

شبهه سلطان علی در مناجات ابتدای تعزیه می گوید:

بزرگوار خدایا به عابد بیمار ببخش جرم و گناه سید میرزا

(همان: ۱۶۸)

۳.۱. روایت ساده

تعزیه سلطان علی ماجراهای تاریخی را به سادگی و روانی نقل می کند و حتی علت وقوع حوادث و اتخاذ تصمیم ها هم بسیار ساده روایت می شود. مثلاً در ابتدای تعزیه وقتی «عامر» (یکی از اهالی فین) به دنبال شخصی است که راهنمایی و «پیشوایی» مردم فین را به عهده بگیرد، «علی»، یکی دیگر از اهالی این قریه، خیلی زود و یک راست و بدون هیچ مقدمه ای علی بن محمد باقر را معرفی می کند.

از سوی دیگر آنچه به همه فهمی این نسخه و بیش تر نسخ تعزیه کمک می کند، این است که مجالس تعزیه به مانند تابلویی پر تصویر و پر نقش از تعبیر و اصطلاحات فرهنگ عامیانه است. هر مجلس تعزیه را می توان آینه ای از رفتارها، عقیده ها و سلیقه های یک جامعه سنتی دانست و بسیاری از خرده فرهنگ ها، آداب، رسوم، عقاید و سلاقی یک جامعه سنتی را در آن دید. نسخه نویس تعزیه هیچ محدودیتی در بیان داستان ها و نقل قول های غیر موثق تاریخی نداشته، هر پندار و دریافت آمیخته به اسطوره، افراط و اغراق را به شیوه روایت نمایشی منظوم، شاخ و برگ بخشیده، آرایه هایی بدان پیوسته است. حتی یک روال داستانی واحد و یا مشابه را در بسیاری از نسخ تعزیه می توان دید. چون اطلاعات دقیق و منابع متقنی از سرگذشت و سرنوشت امام زادگان در دسترس نسخه نویسان تعزیه نبوده است؛ امام زادگانی که به رغم کم اطلاعی از زیست و زمانه ایشان احترام و جایگاه خاصی در بین مردم داشته اند.

یکی از دلایل سادگی نسخ تعزیه وجود اشعار عامیانه است که از پیرایه‌ها و آرایه‌های شاعرانگی کم‌بهره‌اند و در این بین تعزیه‌نامه‌های غریب (کمتر خوانده‌شده) - که تعزیه سلطان‌علی نیز در این دسته است - حتی از حد متوسط غنای شعری هم برخوردار نیستند و حتی به نوعی عجله و شتاب در خلق این آثار هنری مشهود است. نکته دیگر این که از آن‌جاکه این تعزیه‌ها اغلب برای مناطق خاصی سروده شده‌اند، عبارات و اصطلاحات عامیانه محلی نیز گاه به شعر راه یافته‌اند.

۳.۲. تأکید بر جایگاه اردهال

در تعزیه «سلطان‌علی»، مکان «اردهال» برجسته و مورد اهمیت و تقدس است. وقتی «عامر» و همراهان، در ابتدای حرکت به سوی مدینه، به سرزمین اردهال می‌رسند آن مکان را خاص و غم‌افزا می‌یابند:

چرا در این مکان غم بر غم آمد
سرشک از دیدگان و ماتم آمد
(کاظمی، ۱۳۸۶: ۱۶۶-۱۵۶)

و حضرت «سلطان‌علی» نیز وقتی به منطقه «اردهال» و «باریکر سف» می‌رسد، می‌گوید:

زین خاک بوی تربت من آید ای خدا
این‌جا کنید پرده‌سرای مرا به پا
(همان: ۱۷۴)

باز در ادامه تعزیه سلطان‌علی هنگام ورود به باریک‌ر سف، در همسایگی اردهال، می‌گوید:

دیده‌ام از این مکان شده پر خون
این چه جایی است شده پدید کنون
(همان: ۱۷۴)

و اندکی بعد می‌گوید:

مگر این مقتل من هست یاران
یقین مدفون شوم این‌جا عزیزان
(همان: ۱۷۵)

۳.۳. فواید تاریخی، اجتماعی، جغرافیایی

یکی از ویژگی‌های مجالس تعزیه ارائه روایت تاریخی برای مخاطب عام است. در کنار این آشنایی اطلاعات جانبی از جمله جغرافیای محل حادثه به مخاطب منتقل می‌شود. حتی نوع دست‌ساخته‌ها و صنایع دستی هر منطقه در آیین تعزیه متجلی است. بنی‌اسد در کربلا دست‌ساخته خود، بوریاء را برای دربرگرفتن بدن مطهر امام حسین با خود به کربلا بردند و مردمان منطقه کاشان نیز دست‌بافت خود، قالی، را برای دربرگرفتن بدن مطهر سلطان علی با خود به محل قتل گاه بردند.

برداشت‌های تعزیه‌نویس، که غالباً میدانی و مشاهده‌ای است، دریافت‌هایی از وضعیت موجودی است که در زمان سراینده، در قرن سیزدهم شمسی، در آن منطقه بوده است. در مجالس تعزیه امامزاده‌ها، گاه رقابت‌های منطقه‌ای هم دیده می‌شود و شخصیت‌های موافق و مخالف یا اولیا و اشقیا با همین ذهنیت پرداخته شده‌اند. در همسایگی این امامزاده و در شهر بادرود، امامزاده‌ای با عنوان آقاعلی عباس مدفون است که برای آن تعزیه‌نامه‌ای سروده‌اند. این مجلس، در بادرود و خالداًباد که چسبیده به یک‌دیگرند، در شخصیت‌پردازی مخالف‌ها و موافق‌ها اختلاف‌هایی دیده می‌شود که ناشی از رقابت‌های منطقه‌ای است (رک: نسخه خطی).

در تعزیه سلطان علی نام بخشی از قرای اطراف اردهال به همراه نوع زندگی و باور مردم آمده است. آبادی‌هایی که در این تعزیه از آن‌ها نام برده شده است، عبارتند از: فین، اردهال، خاوه، نسلج، باکرسف، راوند، نظرآباد، بیدگل، کلجار، نراق و آران. علاوه بر نام آبادی‌ها، مشاغل و محصولات ایشان نیز معرفی می‌شوند. وقتی حضرت سلطان علی به اردهال می‌آید، اهالی نسلج این‌گونه خود را به محضر امامزاده معرفی می‌کنند:

ما همگی گیوه‌چین تخت کشیم	خام در پشت گیوه سخت کشیم
تا سی‌وپنج، بیست‌وپنج، به نام ما همه تخت	گیوه‌های قدیم خوب تمام
کشیم توברה به دوش	دل ما لک زده برای قروش

(همان، ۱۷۵)

یا جوشقانی‌ها این‌گونه می‌گویند:

جوشقانی همه شوید سوار
بار سازید جعبه‌های انار

بار سازید جعبه انجیل رو به ره آورید با تعجیل

(همان)

اهالی راوند و نظرآباد هم با «خربزه» می‌آیند:

خلق راوند با نظرآباد جمع گردید هر چه بادآباد

خربزه بهر تحفه بردارید این زمان جمله رو به ره آرید

(همان)

کله‌جاری‌ها هم چغندر می‌آورند:

ایا سلطان‌علی فرزند حیدر برای آتش آوردم چغندر

(همان، ۱۷۵)

و آرانی شیره تحفه می‌آورد:

من به قربانت ای امام جیل شیره آورده‌ام به مثل عسل

(همان، ۱۷۶)

۳.۴. بدذاتی، شراب‌خواری، بدصفتی، بدنامی و نیرنگ‌بازی اشقیا

۳.۴.۱. شراب‌خواری

با این‌که می‌دانیم که خیلی از قاتلان اهل بیت ظاهر متشرع خود را حفظ می‌کرده‌اند و حتی امام و امام‌زادگان و بزرگان دینی را به جرم خروج از دین به شهادت می‌رساندند، اما نسخه‌نویسان تعزیه برای نشان‌دادن فساد و بدذاتی و بدرگی قاتلان اولیا آن‌ها را شراب‌خوار و خوش‌گذران و هوس‌ران جلوه می‌دهند و اغلب شروع گفتار امرای جور، در نقش‌هایی که در تعزیه به «کرسی‌نشینی» معروف است، با ساقی‌نامه شروع می‌شود.

در تعزیه سلطان‌علی حارث کلام خود را این‌گونه آغاز می‌کند:

بزن مطرب سه‌تار و تار و سنتور شرابی خواهم ای ساقی ز انگور

بهی به زین شراب صاف بی‌غش به صحرا پاشمش سلطان شود مور

شراب است این نه بوی زلف یار است شراب است این نه عکس وادی طور

بزن موزک بیا ساقی بده می که حارث شد به «زرین‌کفش» مشهور

(همان، ۱۷۳)

در ادامه تعزیه «ازرق»، حاکم قزوین، نیز گفتارش را با ساقی نامه شروع می کند:

مطرب ای مطرب بزن ستور و ساز نای و نی ساقی ای ساقی بیاور زان خم انگور می
بازآور باره ای ساقی که تر سازم دماغ گرچه مستم مست لایعقل به شوق ملک ری
(همان، ۱۷۶)

«زبیر نراقی» نیز با ساقی نامه گفتارش را آغاز می کند:

ساقیا از باده پرکن جام مینارنگ را مطربا در نغمه آور ساز و کوس جنگ را
بازآور ساقیا اندر برم جام شراب تا خورم می را برد از یاد نام و ننگ را
(همان، ۱۷۷)

۳.۴.۲. نام نامناسب و صفت بد

از دیگر نموده های انزجار از اشقیا انتخاب نام های نامناسب و حتی با چاشنی طنز و مسخرگی برای ایشان است؛ چرا که راوی تعزیه جانب دارانه حامی قهرمانان دینی است و این جانب داری را به هر گونه ای در خفیف کردن و پلید دانستن مخالف خوان ها نشان می دهد.

در تعزیه سلطان علی بیدگلی (اهل قریه بیدگل در شمال کاشان) می گوید:
منم آن فیل پای بدبنیاد می روم خدمت شه اوتاد

(همان، ۱۷۵)

آرونی (= آرانی) هم در نقش مخالف می گوید:

منم «پاپهن» آرونی کلینم روم سلطان علی را من ببینم

(همان، ۱۷۶)

کلانتر ضربی در تاریخ کاشان، از جمله «جماعت غافلان هجوم آورنده به علی بن محمد باقر را کله قد، کله جاری و پاپهن آرانی ذکر می کند» (کلانتر ضربی، ۱۳۸۷: ۴۳۲).

این اسامی و صفات در برخی تعزیه نامه های دیگر شگفت تر است. در تعزیه شاهزاده جعفر شخصیت هایی به نام سیه گوش یا گاوپای باغبان وجود دارند. شاهزاده خطاب به سیه گوش می گوید:

سیه گوش ای لعین شوم کافر سیه گوش ای لعین شوم ابتر

(پهلوان، ۱۳۹۷، ج ۱۳: ۵۰۳)

و در ادامه نبرد می‌گوید:

سیه‌گوش ای کافر بدنژاد دهم برگ عمر تو را من به باد
(همان، ۵۰۴)

در همین مجلس گاوپای باغبان خود را این‌گونه معرفی می‌کند:

منم آن کس که ضحاک زمانم به باغستان ظلمت باغبانم
کنون رسم بود شهرت در ایام که موسی گاوپا باشد مرا نام
(همان، ۵۱۱)

و البته سیاه‌گوش نیز از بدذاتی خود می‌گوید:

چه پرسی ز نامم که نام آورم سیه‌گوش سردار این لشکر
که مامو باشم ز مأمور دون ز اولاد موسی بریزیم خون
(همان، ۵۱۳)

در مجلس تعزیه «امام‌زاده داوود»، فردی که به خدعه از احوال امام‌زاده خبر می‌گیرد و به اشقیا خبر می‌رساند، «فضول» نام دارد و حاکم ظالم «بخیم‌گیر» نامیده می‌شود. «فضول» به «بخیم‌گیر» می‌گوید:

سلام من به تو باد ای بخیم‌گیر الحال که مژده‌ای به تو بدهم زمن شوی خوشحال
(صالحی راد، ۱۳۸۹: ۴۱۱)

۳.۴.۳. خدعه و نیرنگ

یکی دیگر از جلوه‌های بدی اشقیا، روی آوردن ایشان به حيله و خدعه در مصاف و مقابله با اولیاست. مثلاً در تعزیه حضرت مسلم بر سر راه آن حضرت چاه حفر می‌کنند یا در تعزیه حضرت قاسم، ارزق شامی آن حضرت را به دروغ به باز شدن تنگ و بند زین اسب متوجه می‌سازد تا از صحنه بگریزد، یا غلام ابن‌زیاد در تعزیه طفلان مسلم به دروغ به چوپان می‌گوید که گرگی به گله گوسفندان حمله‌ور شده است و به این بهانه فرصتی برای گریز خود پیدا می‌کند. در این تعزیه نیز حارث از کلجاری می‌خواهد که حيله به کار بندند:

فکر کن حيله کن بشتاب که فراری شدند قوم عدو
(کاظمی، ۱۳۸۳: ۱۳۸۴)

و کلجاری نیز نیرنگی این چنین طرح می‌افکند:

فکر بکری رسیده خاطر من	خلعت زرنگار کن بر من
دختران چند نفر کنم عریان	بفرستم برابرش رقصان
چشم بر هم گذارد آن سرور	جمله ریزیم بر سرش یک‌سر

(همان، ۱۸۳)

۳.۴.۴. بهانه‌جویی

بهانه‌جویی برای فرار از جنگ از طرف سست‌پیمان‌ها از جمله مضامین تعزیه‌نامه است. در این تعزیه نیز عذراوردن و بهانه‌جویی و عدم حمایت از سلطان علی، از سوی افرادی که صرفاً شریک روزهای آرامش و خوشی‌اند و در سختی جهاد، به صد بهانه، پیشوای خود را تنها می‌گذارند، روایت شده است. اهالی برخی ولایت‌ها با بهانه‌جویی‌های متفاوت از جنگ دوری می‌کنند.

این بخش از مضامین تعزیه، رابطه مستقیمی با برگزارکنندگان مراسم قالی‌شویان و خادمان و مجاوران امامزاده دارد و طبعاً مردم و مناطقی که گرداننده و مشارکت‌کننده در برنامه هستند، خود را موافق و همراه امامزاده جلوه می‌دهند و بقیه آبادی‌ها، که احتمالاً یا همکاری و همراهی کمتری داشته‌اند یا با ایشان در رقابت بوده‌اند، را به کناری سوق داده و حتی ایشان را به عدم حمایت و بهانه‌جویی و حاضر نشدن در حمایت از امامزاده متهم کرده‌اند:

کله‌جاری هست توی کوهسار	جنگ نتوانیم سازیم الفرار
-------------------------	--------------------------

(همان، ۱۷۸)

نشلجی‌ها هم می‌گویند:

ما هم اهل گیوه‌ایم و درفش	نتوانیم جنگ زرین‌کفش
من کجا جنگ با گروه شرار	کس ندیده کنیم جمله فرار

(همان)

جوشقانی هم گوید:

ای رفیقان تمام برگردید	ور نه جملگی تلف گردید
------------------------	-----------------------

(همان)

نظرآبادی هم می‌گوید:

کی به ما حال از کمان داری می‌رویم ده به خربزه‌کاری

(همان)

۳.۴.۵. غم غربت

یکی از فریادهای بلند در اغلب تعزیه‌ها، فریاد از غربی و غربت است و بخش قابل توجهی از تعزیه‌ها را صحنه‌های وداع و خداحافظی تشکیل می‌دهند؛ چراکه اساس داستان روایت ماتم، شهادت و فراق و جدایی از عزیزان، آن‌هم در غربت و دوری از وطن است. امام‌زاده‌ها، که فرزندان و نوادگان ائمه شیعه هستند، به دلیل تبلیغ دین یا دوری از جور حکام به ایران آمده‌اند، دور از وطن خود، علی‌رغم داشتن محبان و دوستان، بالمال در سرزمین غربت به دست اشقیا شهید می‌شوند. این غربت در مجالس تعزیه دست‌مایه سوگ و مویه شده است.

سلطان‌علی گوید:

الهی شکر ای خلاق داور دروغا نیست در نزدم برادر
رقم سازم که در نزدم بیاید که غم از این دل مسکین زداید

(همان، ۱۷۲)

و در ادامه در هنگام جدال با دشمنان می‌گوید:

عزیزان داد و بی‌داد از غربی دوصد افغان و فریاد از غربی

(همان، ۱۸۱)

۳.۴.۶. بی‌وفایی روزگار

یکی از مفاهیم پرتکرار در تعزیه شکواییه از بی‌وفایی روزگار و مردم روزگار است. در همه مجالس تعزیه، به‌ویژه به هنگام نشان‌دادن غربت و مظلومیت، شکایت از کج‌رفتاری چرخ هم به گوش می‌رسد. روزگار، در تعزیه، مجاز از مردم روزگار است که ددمنشانه در اذیت مظلوم و حمایت از ظالم می‌کوشند؛ مردمی که بدی و ناراستی را بر راستی، درستی، مهرورزی و نیک‌اندیشی ترجیح داده‌اند.

«سلطان‌علی» به هنگام وداع با یاران خود می‌گوید:

کنید ای دوستان از من جدایی که کرده چرخ بر من بی‌وفایی

(همان، ۱۸۰)

۳.۴.۷. وصیت

وصیت در لحظات پایانی عمر هم جزو مضامین تکرارشونده در شخصیت اولیاخوانان در تعزیه است که معمولاً مشتمل بر نصایح اخلاقی، عرفانی، پیش‌گویی حوادث آینده، توصیه به مراقبت از بازماندگان، زیارتگاه بودن مضجع و مزار و... می‌باشد.

سلطان علی در لحظات واپسین عمر خطاب به عامر می‌گوید:

بیا عامر وصیت با تو دارم	وصیت‌های خود بر تو شمارم
شما در هفته یک دفعه بیایید	سر قبرم عزاداری نمایید
نه ره دور است مردم خاطر من	بیایید ماهی یک دفعه بر من
چو ره دور است و کار سخت دارید	شماها سالی یک دفعه بیاید

(همان، ۱۸۰)

که البته سرودن این اشعار تأکیدی بر حضور سالانه در مراسم قالی‌شوین نیز می‌باشد. طرفه آن‌که در ابتدای تعزیه نیز امام علی (ع) در عالم رؤیا به نماینده اهالی فین، که عازم مدینه است، می‌گوید:

بگو با اهل فین و چهل‌حصاران به فرزندم کنند هر سال احسان

(همان، ۱۶۷)

۳.۴.۸. سرنوشت محتوم و علم به آینده

قهرمانان تعزیه سرنوشت محتوم خود را، که شهادت به دست اشقیاست، از پیش می‌دانند و در جای‌جای تعزیه به آن اشاره می‌کنند. امامزاده که انسانی شریف و خداباور است، از مکتب معصومین و بزرگان دین درس آموخته است، راه و روشی نزدیک به زندگانی ایشان برای خود انتخاب کرده است. بنابراین با اتکاء به تهذیب نفس و پرهیز از معاصی، با عنایت خداوندی، علمی لدنی دارد و در عین پاک‌باختگی و تسلیم در برابر خداوند از حوادث آینده از جمله سرنوشت خود اطلاع دارد.

در این تعزیه وقتی اهالی فین در راه رفتن به مدینه در سرزمین اردهال بیتوته می‌کنند، امام علی (ع) در خواب سرنوشت میهمانشان را - که شهادت در این سرزمین است - به آن‌ها خبر می‌دهد و خطاب به عامر، که از ادامه مسیر به سوی مدینه منصرف می‌شود، می‌گوید:

نه تقصیر است بر تو عامر زار به کار خویش می‌باش ای وفادار
شهادت ارث فرزندانم است این که باید کشته گردند از ره کین
(همان، ۱۶۷)

در ادامه تعزیه امام باقر(ع) به هنگام وداع با سلطان‌علی می‌گوید:
بیا سلطان‌علی با ناله و آه که آمد قاصد مرگ تو از راه
(همان، ۱۶۹)

و سلطان‌علی نیز در جواب «فرد، فردی» به پدر می‌گوید:
زین سفر بابا نیایم گوئیا. (همان)

۳.۴.۹. ارتباط با مخاطب

در برپایی مجلس تعزیه و نیز در هنگام اجرای آن، کارها با مشارکت و مداخله و همراهی تماشاگرها پیش می‌رود. در بسیاری از تعزیه‌نامه‌ها اشعاری وجود دارد که در هنگام نبرد تماشاگران تعزیه را به کمک تعزیه‌خوان فرامی‌خواند، مثلاً:

اگر خسته‌جانی بگو یا علی اگر ناتوانی بگو یا علی
تنت گر بیفتد میان بلا نترس از بلا و بلند بگو یا علی
و تماشاگران، به هنگام شنیدن این اشعار، با صدای بلند می‌گویند: «یا علی». این خطاب به گونه‌های مختلف در تعزیه‌نامه‌ها آمده است و اشعاری یکسان در مجالس تکرار می‌شوند.
تعزیه‌نویس‌ها نیز، برای حفظ مستمر این ارتباط و نیز وجد و شغف مستمع، عمدتاً از زبان خود یا اولیاخوانان برای شیعیان و پیروان اهل بیت (س) بهترین تمناها و آرزوها را دارند. این جملات دعایی در تعزیه سلطان‌علی نیز آمده است. امام باقر(ع) در نیایش اواسط داستان می‌گوید:

به حق حضرت سلطان‌علی ضیاء بصر ببخش شیعه ما را به عرصه محشر
و حضرت سلطان‌علی نیز در ادامه می‌گوید:
به روز حشر ببر دوستان ما به جنان بکن ز مهر تو با دوستان ما احسان
(همان، ۱۶۸)

۳.۴.۱۰. اسامی اساطیری

از آنجا که تعزیه برآمده از فرهنگ و باورهای ایرانی است، در روایت داستان از اسامی، عبارات و کهن‌الگوهای این فرهنگ دیرین بهره‌مند بوده است و اسامی اساطیری، به‌ویژه در ساقی‌نامه‌ها و صحنه‌های جنگ و جدال، به‌فراوانی به چشم می‌خورد. این اسامی با پیشینه ذهنی مخاطب ایرانی نزدیکی دارد و برابرنهادی از شخصیت‌های پاک‌سرشت یا پلیدطینت را به ذهن متبادر می‌کند. کمتر مجلس تعزیه‌ای را می‌توان یافت که از قیاس شخصیت‌های تاریخی با شخصیت‌های اساطیری بی‌بهره باشد. این آمیختگی به حدی است که گاه اسامی تاریخی فراموش شده و رفته‌رفته اسامی اساطیری پررنگ‌تر شده‌اند. در برخی تعزیه‌ها مثل طفلان مسلم، حر، حضرت عباس، شاه‌چراغ، حضرت مسلم، امام‌حسین و... که زره‌پوش دارند، یعنی تعزیه‌خوان با اشعاری لباس‌های رزمی خود را به تن می‌کند و آماده نبرد می‌شود، این اسامی اسطوره‌ای بیش‌تر تکرار می‌شود.

در این تعزیه ارزق، حاکم قزوین، در بخشی از ساقی‌نامه می‌گوید:

دورتادور جهان در عهد فرمان من است کو جم و اسکندر و دارا و کیکاووس کی
(همان، ۱۷۶)

عدد اساطیری «سه»، که مهم‌ترین و پرتکرارترین عدد در تعزیه است (رک: خداداد نوش‌آبادی، ۱۳۹۹: ۱۸۲)، در این تعزیه هم مورد عنایت است:

شنیدم حارث معلون سه سال است که این آشوب اندر اردهال است
(همان، ۱۳۸۴: ۱۷۶)

۳.۴.۱۱. نامه و خطبه

پیام‌ها و پیام‌رسانی‌های قدیم از طریق نامه و ارسال مکتوبات بوده است. نامه‌نگاری و قرائت نامه‌ها و مضامین آن‌ها یکی از بخش‌های مهم تعزیه‌هاست (رک: خداداد نوش‌آبادی، ۱۳۹۹: ۱۸۲). نقش قاصد (پیک و نامه‌بر) و خطیب (نامه‌خوان) از نقش‌های فرعی در بسیاری از نسخ تعزیه‌هاست.

در تعزیه سلطان‌علی نیز حارث، در قالب نامه، در خصوص نحوه رفتار با سلطان‌علی با ازرق مکاتبه می‌کند. قاصد خطاب به ازرق می‌گوید:

الا ای ارزق سلطان قزوین بگیر این نامه داده کفش‌زرین

(کاظمی، ۱۳۸۴: ۱۷۶)

ارزق نیز جواب نامه را می‌نویسد و به قاصد می‌دهد.

در بسیاری از تعزیه‌نامه‌ها قهرمان داستان بر منبر می‌رود و خطاب به مردم سخن‌رانی و خطبه‌خوانی می‌کند. این خطبه‌ها عمدتاً با ستایش پروردگار، توصیه مستمعان به دین‌داری و مهربانی، گله از ظلم حکام جائر، ناسازگاری روزگار و خلق روزگار و... همراه است.

۳.۴.۱۲. اشعار یکسان در مجالس مختلف

بعضی اشعار، به‌ویژه تک‌بیت‌ها، به صورتی یکسان در بسیاری از تعزیه‌ها تکرار می‌شوند. این ابیات، به‌ویژه در صحنه‌های جنگ، در نسخه‌های مختلف تعزیه تکرار می‌شوند و جنبه همگانی دارند. سه نمونه از این تک‌بیت‌ها در تعزیه سلطان‌علی هم آمده است:

اول جنگ است بسم الله الرحمن الرحيم زندگی ننگ است بسم الله الرحمن الرحيم

(همان، ۱۳۸۴: ۱۸۱)

این بیت در هنگام جنگ یا زره‌پوشی در تعزیه‌نامه‌های مختلفی آمده است، مثلاً در تعزیه حضرت مسلم عیناً این بیت را می‌بینیم.

ایا گروه بگیرید دور او را تنگ زنید طبل نمانده است جای صبر و درنگ

(همان، ۱۸۲)

این بیت را مخالف‌خوانان و شبیه‌اشقیا در مجالس مختلف، به‌ویژه مجالس رزمی می‌خوانند. به‌ویژه نقش ابن‌سعد و شمر و... در مجالس عاشورایی از این بیت در صحنه نبرد استفاده می‌کنند.

روم ز شوق کنون جانب رسول‌الله اقول اشهد ان لا اله الا الله

(همان، ۱۸۵)

این بیت را، به هنگام شهادت اولیا، تقریباً در همه مجالس می‌خوانند و قهرمان تعزیه قبل از رفتن از این دنیا و رفتن به دیدار معبود، شهادتین را به لب خود جاری می‌کند.

نتیجه‌گیری

مجلس تعزیه سلطان علی بن محمد باقر (ع)، مدفون در مشهد اردهال کاشان، همان بن‌مایه‌ها، کهن‌الگوها، ریشه‌ها و رویکردهایی را دارد که در بسیاری از مجالس تعزیه مشابه آن را می‌توان دید. این مجلس روایت دعوت و مهاجرت فرزند امام باقر (ع) از مدینه به منطقه کاشان است. میرعزای کاشانی، نسخه‌نویس این تعزیه، برای سرایش این مجلس منابع محدود تاریخی را به روش مرسوم نسخه‌نویسان با افسانه و اسطوره و باورمندی‌های عامیانه در هم آمیخته، روایت شهادت آن حضرت را بسط و تفصیل داده است. اما ارزش این تعزیه در واگویه باورها و سنت‌ها، فرهنگ و اعتقاد مردم به این امامزاده است. مردمی که در همه ايام سال، به‌ویژه در دومین و سومین جمعه مهر ماه، همراه با آیین سنتی قالی‌شوین در جمعه فینی‌ها و عزاداری‌هایی در سوگ آن امامزاده در جمعه نشلجی‌ها، در کنار آرامگاه این امامزاده تجمع می‌کنند. هر ساله، در جمعه نشلجی‌ها، مجلس تعزیه سلطان علی را در کنار زیارتگاه شاهزاده حسین، در همسایگی زیارتگاه حضرت سلطان علی اجرا می‌کنند. در این مجلس، تقدس سرزمین اردهال، گریز به واقعه عاشورا، ویژگی‌های تاریخی، اجتماعی و جغرافیایی منطقه پیرامونی بقعه امامزاده، طینت پلید قاتلان امام، غربت امام و کج رفتاری روزگار، اطلاع امامزاده از آینده و سرنوشت خود، تشابه شخصیت‌ها با شخصیت‌های اساطیری، با روایتی ساده و همه‌فهم مورد اشاره قرار گرفته است.

پی‌نوشت

۱. قصد کردند بارکرسف، روستای محل شهادت آن نواده پاکزاد از بنی‌عدنان را، به حرمت محل شهادتش، جز احترام نهند و هیچ پیمان‌شکنی از روی دشمنی روا نداشتند.

منابع

- بلوکباشی، علی؛ (۱۳۸۵) فصل‌نامه فرهنگ مردم ایران، سال پنجم، شماره ۱۹ و ۲۰، صص ۱۱۷-۱۱۱.
- خداداد نوش‌آبادی، محمد؛ (۱۳۹۹) / اسطوره، شاهنامه، تعزیه (وام‌گیری‌های تعزیه از بن‌مایه‌های اساطیری و شاهنامه)، تهران: آرون.

خیرخواه، سعید؛ (۱۳۸۴) از مهرگان و حدیث مهر تا آیین قالی‌شویان مشهد اردهال، حافظ، شماره ۱۹، مهر ۱۳۸۴، صص ۲۰-۲۲.

رفیعی، سیدجعفر؛ (۱۳۹۶) الدرجات الرفیعه فی وقایع الشیعه، چاپ بیست و دوم، قم: محض یار مهربان.

شهیدی، عنایت‌الله؛ (۱۳۸۰) پژوهشی در تعزیه و تعزیه‌خوانی، تهران، پژوهش‌های فرهنگی و کمیسیون ملی یونسکو.

صالحی راد، حسن؛ (۱۳۸۹) مجالس تعزیه (دوره دو جلدی)، چاپ سوم، تهران: سروش.
علوی علی‌آبادی، فاطمه‌سادات و واسعی سیدعلی‌رضا؛ (۱۳۹۷) کارکرد امنیت‌بخشی امامزادگان در ایران، فصل‌نامه علمی پژوهشی تاریخ، فرهنگ و تمدن اسلامی، سال نهم، تابستان ۱۳۹۷، شماره ۳۱، صص ۲۵-۴۶.

عناصری، جابر؛ (۱۳۶۵) تعزیه نمایش مصیبت، تهران: جهاد دانشگاهی.
کاظمی، سمانه؛ (۱۳۸۶) میر عزای کاشانی در قلمرو تعزیه، تهران: سوره مهر.
کلانتر ضرابی، عبدالرحیم؛ (۱۳۷۸) تاریخ کاشان، چاپ سوم، تهران: امیرکبیر.
مدنی، ملاعبدالرسول؛ (۱۳۸۳) شرح زندگانی و شهادت حضرت سلطان‌علی بن محمد باقر(ع)، کاشان: مرسل.

مولایی، اصغر؛ (۱۳۹۸) بازشناسی جایگاه حرم امام‌زادگان در هویت شهری با تأکید بر سبک زندگی ایرانی‌اسلامی، در فصل‌نامه علمی-پژوهشی پژوهش‌نامه سبک زندگی، سال پنجم، شماره ۸۵، بهار و تابستان ۱۳۹۸، صص ۲۷-۵۰.

نسخه خطی مجلس تعزیه آقاعلی‌عباس.

References

- Abedini Ardhal, S.H. (2009). *Khorshid Ardahal*. Tehran: Safir Ardahal.[in persian]
Alavi Aliabadi, F.S and Vasei Se.A.R. (2018). The security function of Imamzadeh in Iran. *Scientific Research Quarterly of Islamic History, Culture and Civilization*, 9(31), 25-46. [In Persian]
Alavi Aliabadi, F.S et al. (2017). The mystery of Ali ibn Imam Muhammad Baqir's (AS) migration to Kashan and its consequences. *Scientific-Research Quarterly of the Islamic History Research Journal*, 7(25), 96-77. [In Persian]

- Blokbashi, A. (2006) Iranian folk. *Culture Quarterly*, 5(19 and 20), 117-111. [In Persian]
- Enemani, J. (2016). *The Tragedy of the Tragedy*. Tehran: Jihad Daneshgaghi. [In Persian]
- Farrokhyar, H. (2010). *Historical and Religious Collection of Mashhad Ardehal*. Tehran: First. [In Persian]
- Kalantar Zarrabi, A. (2019). *History of Kashan (3rd. Ed.)*. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Kazemi, Sa. (2017). *Mir Ezai Kashani in the Territory of the Ta'ziyeh*. Tehran: Surah Mehr. [In Persian]
- Khairkhah, S. (2015). From Mehregan and Hadith of Mehr to the ritual of Carpet Washers in Mashhad Ardehal. *Hafez*, (19), 22-20. [In Persian]
- Khodadad Noushabadi, M. (2019). *Mythology, Shahnameh, Ta'ziyyah (Ta'ziyyah Borrowings from Mythological and Shahnameh Motives)*. Tehran: Aron. [In Persian]
- Madani, M. A. (2014). *Description of the Life and Martyrdom of Hazrat Sultan Ali ibn Muhammad Baqir (AS)*. Kashan: Mursal. [In Persian]
- Manuscript of the mourning council of Agha Ali Abbas. [In Persian]
- Molaei, A. (2019). Recognizing the position of the Imamzadeh shrine in urban identity with emphasis on the Iranian-Islamic lifestyle. *The scientific-research quarterly of the Lifestyle Research Journal*, 5(85), 50-27. [In Persian]
- Parsa, A.H. (2018). *55 Years After the Hosseini Epic*. Qom: An Enduring Legacy.[in persian]
- Rafi'i, S.J. (2017). *Al-Darajat al-Raf'ah in the Events of the Shi'a, Twenty-Second Edition*. Qom: Mahzad Yar Mehraban. [In Persian]
- Salehi Rad, H. (2009). *Majales Ta'ziyyah: Two-volume Series (3rd. Ed.)*. Tehran: Soroush. [In Persian]
- Shahidi, E. (2000). *A Study on Ta'ziyyah and Ta'ziyyah Recitation*. Tehran, Cultural Research and UNESCO National Commission. [In Persian]
- Zajaji Mojard, M. (2013). *Historical Epic of Mashhad Ardehal (3rd. Ed.)*. Tehran: Sobhan. [In Persian]